

**МАКТАБ О`QUVCHILARINI INSONIY FAZILATLAR RUHIDA
TARBIYALASHNING ASOSLARI**

Choriyeva Sabinabonu

Buxoro davlat Pedagogika instituti

“Tillar fakulteti” talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktab o`quvchilarining insoniy fazilatlarini tarbiyalashda allomalarimizning qarashlari va ularning fikrlari keltirilgan. O`quvchilarni insoniy fazilatlar ruhida tarbiyalashda maktab darsliklarining va muhitning qanchalik ahamiyatli ekanligi ochib berilgan.

Kalit so`zlar: Insoniy fazilalatlari, darslik, yangilanish, adabiyot, vatanparvarlik, ijodkorlik, milliy qadriyat, ilmiy meros.

Mustaqillik sharofati bilan yurtimizda ham yangilanish, rivojlanish davri boshlanib, ijtimoiy hayot umumjahon andozalariga mos taraqqiyot yo`nalishlarida jadal sur`atlar bilan kirib bormoqda. Barcha sohalarda bo`lgani kabi, ta`lim sohasida ham ulkan islohatlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, ta`lim sohasining rivojlanish bosqichida maktab ta`limining o`rni beqiyos o`rin tutayotgani, barchamizni birdek quvontirmoqda. Ta`lim sohasining sayqal topib borayotgani har bir darslik ustida ishlashni, shuningdek mavzular va jummlalar ustida munozaralar olib borishni taqozo etadi. Darsliklarimiz mazmunan boy, ko`rinish jihatdan ko`rkam bo`lishi, eng muhimi Davlat ta`lim standartlariga to`la qonli javob bera olishi lozim. Darslikdagi har bir bo`limdan to kichik bir mavzugacha har biri talablarga javob bera olishi kerak. Zero, muhtaram Prezidentimizning quyidagi fikrlarini esga olsak: “Har bir insonga, ayniqsa endigina hayotga qadam qo`yib kelayotganlarga shunday fikrni singdirish kerakki, ular oldiga qo`ygan maqsadlariga erishish o`zlariga bog`liq ekanligini anglab yetishlari kerak. Ya`ni bu narsa ularning sobitqadam, g`ayrat-shijoatga, to`la-to`kis fidokorligiga va cheksiz mehnatsevarligiga va insoniy vazilatlariga bog`liqdir. Xuddi shu narsa davlatimiz va xalqimiz ravnaq topishining asosiy shartidir”.

Maktab sinflarda axloqiy tarbiya, muomala madaniyati, kiyinish madaniyati, insoniy fazilatlar haqida ko`plab o`qish darsliklarida xilma-xil mavzulardagi badiiy kompozitsion asarlar hamda maqol, masallar, kichik hikoyalar berilgan. Albatta, ularning har biridan ulug` maqsadlar ko`zlangan. Adabiyotni o`z mohiyatiga ko`ra insonni yetuklikka yetaklaydigan yoshlarimizni barkamol avlod qilib tarbiyalashda biz ularni mustaqil fikrlash, mushohada qilishga, kelajakda o`z oldiga qo`ygan maqsadga erishishda to`g`ri maqsad qo`ya olishga ko`maklashadi. Buyuk mutafakkirimiz she`riyat sultoni Hazrat Alisher Navoiy aytganlaridek:

Odami ersang, demagil odami,
Onikim yo`q xalq g`amidin g`ami;
Boshni fido ayla ato qoshig`a,
Jismni qil sadqa ano boshig`a;
Jahonda neki qilmish odamizod,
Tafakkur birla bilmish odamizod;

Allomaning bu purmano dono fikrlari o`quvchilarimizning barkamol insonlar bo`lib tarbiya topishida bebaho boylik sanaladi. Adabiyot inson qalbiga ezgulik urug`ini sepadi, uni hayotda to`g`ri yashashga, ulug` maqsadlar yo`lida kurashishga o`rgatadi. Adabiyotimiz irmoqlari esa buyuk allomalarimiz yaratgan asarlardan iborat. Adabiyotning jo`shqinligi, kurashchanligi – hayotda tutgan o`rni undagi asarlarning sifatiga qarab belgilanadi. Shunga ko`ra. adabiyot ta`limi o`z oldiga bir qator maqsadlarni qo`yadi. Umumiy o`rta ta`lim maktablaridagi adabiy ta`lim asosan sof ilmiy maqsadlarni emas, balki ma`naviy axloqiy fazilatlarini yo`nalishlar ustuvorligini ko`zda tutadi. Ular orasida eng muhimlari

quyidagilar:

- o`quvchilarning yosh xususiyatlarini e`tiborga olgan holda, milliy va ma`rifiy, vatanparvarlik, ezgulik, insonparvarlik singari yuksak insoniy fazilatlarga nisbatan rag`bat, mehr va muhabbat uyg`otish;

-ularni fuqarolik va vatanparvarlik ruhida, adabiyotga, milliy, madaniy-ma'rifiy qadriyatlarga nisbatan hurmat ruhida tarbiyalash;

-ularning boy ma'naviy dunyosini shakllantirish;

-badiiy asar va uning poetik xususiyatlarini o'rganish asosida o'quvchida tanqidiy fikrlashga oid ko'nikma va malakalarni hosil qilish;

-ulardagi mustaqil fikrlash, ijodkorlik qobiliyatlarining shakllanishi va rivoji uchun imkoniyat yaratish;

-ularda har qanday ma'naviy xurujlarga nisbatan sog'lom va baquvvat e'tiqodga tayanadigan immunitetni shakllantirish.

Xususan, Abu Nasr Farobiy allomaning fikricha, inson tanasi, miyasi ,sezgi organlari u tug'ilganda vujud bo'lgan bo'lsa, aqliy bilimi, ma'naviyati , ruhiyati, intellektual va axloqiy sifatlari ,xarakter ,dini ,urf-odatlari ,ma'lumoti tashqi olam ,ijtimoiy muhit ta'sirida ,odamlar bilan tashkil etayotgan munosabatlar jarayonida shakllanadi .

Abu Nasr Farobiyning ma'rifiy qarashlari o'rta asrlarda mavjud bo'lgan ma'naviy-falsafiy muammolar – tana va ruh, borliq, harakat, fazo va vaqt, sabab va oqibat, imkoniyat va voqelik, ruhiy jarayonlar to'g'risidagi tasavvurlar bilan omuxta holda maydonga keldi. Uning fikricha, barcha muammolarni yechish kaliti oliy maqsadli jamoa, barcha ilmiy ma'naviy fazilatlarni o'zida mujassamlashtirgan inson adolatli jamiyat, farovon turmushning garovidir.

Uyg'onish davrining yetuk mutafakkirlaridan Abu Ali ibn Sinoning umumpedagogik va didaktik g'oyalari negizini tashqi muhit va insonning jismoniy sog'lomligi orqali ma'naviy kamolotga erishishi muammosi tashkil etadi. U o'zining bir qator asarlarida fozil jamoaning har bir a'zosi ma'naviy madaniyati uning jismoniy

va ruhiy intellekti orqali shakllantirilishi lozim degan fikrni ilgari surdi. Alloma o`z asarlarida bilim tushunchasiga sharh berish bilan birga bilimning chuqur o`zlashtirilishi donishmandlik ekanligini alohida qayd etadi: “Ilm narsalarning inson aqli yordami bilan o`rganilishidir .Bilim deb esa, narsalarni idrok qilishga aytiladi . Bu shundayki ,inson aqli uni xato va yo`ldan toymasdan turib unga erishishi kerak bo`ladigan narsadir .Bordi-yu ,bu dalillar ochiq –oydin bo`lsa-yu , isbotlar chinakamiga bo`lsa , u holda bunga hikmat donishmandlik deyildi. Insonning go`zal xulqga egaligi uning ening bebaho ziynati hisoblandi. Vijdon ruh va fikrimizni tuyg`un qilmakka birinchi vositadir”.

Ustoz Abdulla Avloniy axloqqa bunday ta`rif berganlar :“Axloq insonlarni yaxshilikka chaqiruvchi , yomonlikdan qaytaruvchi biridir . Yaxshi xulqlarning yaxshiligini, yomon xulqlarning yomonligini dalil va misollar ila bayon qiladigan kitobga “Axloq” deyilur .Axloq ilmni o`qib , bilib amal qilgan kishilar o`zining kim ekanligini ,Janobi Haq na uchun xalq qilganini ya`ni yaratganini, yer yuzida nima ish qilmak uchun yurganini bilur .Bir kishi o`zidan xabardor bo`lmasa , ilmni ulamoni ,yaxshi kishilarni , yaxshi narsalarni , yaxshi ishlarning qadrini, qimmatini bilmas.Shu fikrlarni davom ettirgan holda, Abdulla Avloniy farzandlar tarbiyasiga ta`lim -tarbiya orqali ularni yetuk fozil inson bo`lib yetishga xizmat qiluvchi darsliklar shu bilan birga yoshlar va kattalarga birdek taalluqli bo`lgan asarlar yozganlar .

Maktab o`quvchilarida o`zbek xalqi milliy qadriyatlarini shakllantirishning bu ilmiy asosi to`rtta muhim ijtimoiy-ruhiy omilni hal etishga xizmat qilmog`i lozim:

- o`quvchida o`zbek xalqining ilmiy merosini o`rganishga ehtiyojni oshirishi;
- ijtimoiy-iqtisodiy, ma`naviy muammolarni to`g`ri anglashga yordam berish;

- o`zbek xalqining milliy-ma'naviy merosini maktab o`quvchilarida shakllantirish zamirida, uning jamiyat taraqqiyotiga hissa qo`shishini ta`minlash va o`quvchilarni faollashtirish.

Buyuk shoirimiz ustoz Abdulla Oripov shunday satrlarni bitgan :

Mayli shoirlikni qolmagil xavas ,

Balki olimlik xam senga shart emas .

Anglasang dunyoning o`tginchiligin,

Komil bo`lmoqlikka shuning o`zi bas